

KHÔNG GIAN VĂN HÓA NGUYÊN THỦY (Nhìn theo lý thuyết chức năng)*

NGUYỄN ANH TUẤN

Nằm trong khuôn khổ chương trình giới thiệu Tủ sách Văn hóa nghệ thuật đến với độc giả Việt Nam, một tác phẩm nữa của nhà nhân học Robert Lowie (1883 - 1957), cuốn “*Không gian văn hóa nguyên thủy (nhìn theo lý thuyết chức năng)*” lần đầu được ra mắt với sự hợp tác chuyển ngữ của hai dịch giả Vũ Xuân Ba và Ngô Bình Lâm từ nguyên bản tiếng Pháp. Cùng với “*Luận về xã hội học nguyên thủy*” (Lowie, 2001), cuốn sách này góp phần giúp bạn đọc hình dung rõ ràng hơn quan điểm học thuật và những đóng góp của Robert Lowie đối với ngành nhân học văn hóa, đặc biệt là trong việc nghiên cứu về xã hội nguyên thủy.

Robert Lowie (1883 - 1957) được đánh giá là nhà nhân học văn hóa kiệt xuất của Mỹ đầu thế kỷ XX. Ông sinh ra ở Vienna, nhưng đã chuyển cư đến Hoa Kỳ vào năm 1893. Ông tốt nghiệp đại học ở College of the City of New York vào năm 1901. Bảy năm sau (1908) ông lấy bằng tiến sĩ tại Columbia University dưới sự hướng dẫn khoa học của nhà nhân học Franz Boas. Ông có gần 10 năm làm việc tại Bảo tàng lịch sử tự nhiên Hoa Kỳ (1908 - 1916), chịu ảnh hưởng học thuật của Clark Wissler, Robert Lowie say mê nghiên cứu xã hội người da đỏ ở châu Mỹ và trở thành chuyên gia đầu ngành về lĩnh vực này. Đó là cơ sở mở đường để ông

trở thành phó giáo sư nhân học văn hóa tại University of California, Berkeley danh tiếng. Từ 1925 đến khi về hưu (1950), Robert Lowie là giáo sư đầu ngành tại Berkeley, cùng với Alfred Louis Kroeber, ông đã thành lập một quỹ học bổng dành cho những sinh viên ưu tú của ngành nhân học.

Dành cả cuộc đời mình theo dòng chảy văn hóa của người thổ dân da đỏ với vô số cuộc điền dã tìm hiểu, khám phá nét văn hóa ở Great Plains¹, các công trình tiêu biểu Robert Lowie để lại cho hậu thế (ngoài hai tác phẩm đã đề cập ở trên) có thể kể tên như: “Văn hóa và dân tộc học” (1917), “Nguồn gốc của Nhà nước” (1927), “Cộng đồng người da đỏ Crow” (1935), “Lịch sử lý thuyết dân tộc học” (1937), “Tôn giáo nguyên thủy” (1924-1948), “Dân tộc Đức” (1945).

“*Không gian văn hóa nguyên thủy*” lần đầu ra mắt công chúng là năm 1920. Tiếng vang nổi bật của cuốn sách đầu tiên và quan trọng nhất là trên phương diện khung lý thuyết. Với Lowie, ông sử dụng khung lý thuyết chức năng để nhìn nhận và hiểu về các hiện tượng văn hóa có những nét tương đồng trong các không gian khác nhau nơi mà các

¹ Great Plains là một vùng đất bằng phẳng mênh mông, nhiều vùng là thảo nguyên, đồng cỏ nằm phía Tây sông Mississippi và phía Đông của dãy núi Rocky ở Hoa Kỳ và Canada.

* Robert Lowie (2008), *Không gian văn hóa nguyên thủy (Nhìn theo lý thuyết chức năng)*, Vũ Thanh Ba và Ngô Bình Lâm (dịch), Nxb Tri thức, Tạp chí Văn hóa nghệ thuật, Hà Nội, khổ 14,5 x 20,5 cm.

cộng đồng cư dân bản địa ít có mối liên hệ với nhau trong lịch sử, như ở vùng thổ dân da đỏ châu Mỹ, châu Phi, châu Úc. Nhận định khung lý thuyết này của Lowie thuộc về trường phái “chức năng luận” tranh biện lại trào lưu tiến hóa luận, truyền bá luận có trước trong nghiên cứu nhân học. Lời mở cuốn sách, bình luận rằng:

“Tuy cùng nghiên cứu văn hóa nguyên thủy, nhưng khác Morgan trong “Xã hội cổ sơ” và Tylor trong “Văn hóa nguyên thủy”, R. Lowie không theo tiến hóa luận hoặc truyền bá luận, mà theo chức năng luận... hình thành một cách lý giải khác theo lý thuyết chức năng” (Lowie, 2008, tr. 7).

“*Không gian xã hội nguyên thủy*” nhấn mạnh đến tính chất đa tuyến của dòng phát triển văn hóa trên toàn cầu bởi vì “không có lý do gì để loại trừ khả năng có một sự phát triển độc lập, khi người ta khảo cứu tổ chức xã hội” (Lowie, 2008, tr. 27).

Cuốn sách ngoài phần dẫn luận và kết luận gồm có mười bốn chương nội dung, trình bày về các vấn đề: Hôn nhân; Chế độ đa hôn; Gia đình; Các quy tắc về họ hàng; Thị tộc; Lịch sử thị tộc; Thân phận của người đàn bà; Tài sản; Các hiệp hội; Lý thuyết các hiệp hội; Ngôi thứ; Chính quyền, Pháp luật.

Lowie lựa chọn gia đình như một đơn vị xã hội riêng lẻ và đầu tiên để xem xét và mô tả về không gian xã hội nguyên thủy, từ đơn vị gia đình, ông nhìn rộng dần ra các hiện tượng, bộ phận cấu thành nên xã hội nguyên thủy. Hôn nhân được ông trình bày trước hết trong cuốn sách vì đó là tiền đề “để thành lập nên một đơn vị xã hội mới” (Lowie, 2008, tr. 30). Từ đây, các mối liên hệ được mở rộng dần ra bên ngoài hướng đến họ hàng, thị tộc, các hiệp hội, tôn ti thứ bậc (ngôi thứ) hay

hướng nội bản về thân phận người đàn bà, các quan hệ sở hữu liên quan đến tài sản. Phức hợp các mối quan hệ đan xen chằng chéo nhau ấy được tiếp tục xem xét dưới định chế xã hội mà mỗi thành viên thuộc về - phải phục tùng là chính quyền và pháp luật.

Cần phải nói rõ hơn là, tác giả thông qua việc thu thập các cứ liệu điền dã về xã hội thổ dân da đỏ ở Châu Mỹ để phân tích và bóc tách những lớp ý nghĩa ẩn dưới các hiện tượng, xem như đó là các tàn dư phản ánh về một không gian xã hội nguyên thủy. Ở đây, Lowie áp dụng phép giải thích khi nhìn nhận phân tích những hiện tượng văn hóa đa dạng, phức hợp của không gian xã hội nguyên thủy (Lowie, 2008, tr. 10). Theo đó, tác giả “chủ trương sử dụng hai cách giải thích, sử tính và chức năng luận, khi áp dụng vào xử lý những trường hợp cụ thể, nhờ thế mà không rơi vào cực đoan, mà là một tổng hợp vừa phong phú về tư liệu, vừa dung hòa về phương pháp, đồng thời vẫn bộc lộ được những quan điểm riêng” (tr. 10).

Công trình này của Lowie không chỉ đảm nhận việc cung cấp thông tin nhân học thú vị về không gian xã hội nguyên thủy mà còn đem đến cho độc giả những luận giải mang tính lý thuyết khi nhìn nhận vấn đề theo hướng chức năng luận. Cuốn sách là tài liệu tham khảo bổ ích cho việc tìm hiểu các khung lý thuyết, các trường phái lý thuyết trong nghiên cứu nhân học văn hóa trên thế giới. Cùng với “*Luận về xã hội học nguyên thủy*”², cuốn sách còn đưa đến một hình ảnh đầy đủ hơn về quan điểm học thuật của Robert Lowie, một đại diện nhân học xuất sắc đầu thế kỷ XX.

² Lowie, Robert (2001), *Luận về xã hội học nguyên thủy*, Vũ Xuân Ba & Ngô Bình Lâm dịch, Đại học quốc gia, Hà Nội.